

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН: НОВІТНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

DOI: 10.31392/NPU-nc.series14.2019.27.06

УДК 378: [37.011.3-051:78]

Сидоренко Т. Д.

Аналіз змісту педагогічної культури вчителя музичного мистецтва

У статті розкрито поняття «педагогічна культура», яке ґрунтується на спеціальній і педагогічній освіті та передбачає високий рівень професійної діяльності. Культурологічний аналіз наукової літератури дозволив виділити «культуру» як показник розвитку особистості. Схарактеризовано компоненти педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва (потребно-мотиваційний, діяльно-особистісний, організаційно-творчий). Характеристика зв'язків, які існують між компонентами педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, дає можливість зробити висновок про те, що сукупність компонентів, яка розглядається, представляє собою цілісне утворення, яке має системний характер. Формування педагогічної культури – це складний і тривалий процес, який повинен включати етапи навчання у закладі вищої освіти та в самостійній педагогічній діяльності, а також систематичну роботу майбутнього вчителя музичного мистецтва з самовдосконалення. Представлено педагогічну культуру як системну характеристику особистості та діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Розглянуто зв'язок запропонованих компонентів. Наведені особливості співвідношення педагогічної і професійної культури вчителя в освітній практиці.

Ключові слова: майбутній учитель музичного мистецтва; професійна діяльність; педагогічна культура; компонентна структура педагогічної культури.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що сьогодні уся педагогічна класика оцінює особистість учителя як вирішальний фактор виховання молоді. Ще Платон писав, що посада «вчителя набагато вагоміша за найвищі посади в державі» [6, с. 241]. К. Ушинський стверджував, що у вихованні все повинно базуватися на особистості вихователя, «оскільки виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості» [8, с. 39]. У наш час учителя визнано основною рушійною силою відродження та створення нової національної системи освіти, довіреною особою суспільства, якій воно довіряє найдорожче – своїх дітей [4].

Нове розуміння ролі людського фактору в соціальному житті, перехід з предметного на особистісно-орієнтоване навчання ставить перед закладами вищої освіти підготовку вчителів, яким був би властивий високий рівень сформованості педагогічної культури.

Для реалізації мети розвиваючого навчання необхідно перебудувати педагогічну освіту, переорієнтувати її з предметно-особистісної підготовки на загальнокультурний та професійний розвиток особистості педагога; із засвоєння прагматичних знань, умінь, навичок на оволодіння культурою [1].

Мета статті спрямована на розкриття компонентів, які складають зміст педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка професія потребує від людини спеціальних знань, умінь, навичок, спеціальної освіти, яка забезпечує вирішення завдань, що стоять перед нею та суспільством. У такому випадку вживається поняття «професійна культура», під яким розуміється міра оволодіння членами професійної групи прийомами та способами вирішення спеціальних професійних завдань.

Поняття «педагогічна культура» давно впроваджується в практиці педагогічної діяльності та є складником професійної культури як суспільного явища вже за своїм об'ємом. Носіями педагогічної культури можуть бути батьки, військові педагоги, педагоги закладів вищої освіти, керівники різноманітних установ, тобто люди, які займаються виховною роботою. Носіями ж професійно-педагогічної культури є люди, які здійснюють педагогічну діяльність на професійному рівні. Педагогічна культура вчителя ґрунтується на спеціальній та педагогічній освіті, передбачає високий рівень професійної діяльності.

Проблема формування особистості вчителя одержала якісно нову конкретизацію в дослідженнях сучасних українських учених (Є. Барбіна, В. Бондар, В. Буряк, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Киричук, В. Моляко, О. Мороз, І. Надольний, Д. Ніколенко, Л. Нечепоренко, В. Огнев'юк, В. Паламарчук, О. Пехота, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сердюк, Г. Троцько, М. Шкіль та ін.). У наукових працях цих авторів підкреслюється взаємозв'язок культури й освіти, що вимагає від учителів глибоких знань і власних переконань, творчого мислення, здатності самостійно орієнтуватися в стрімкому потоці різноманітної інформації.

Сьогодні проблема формування педагогічної культури вчителя набула особливої актуальності. Це пов'язане з тим, що більшість наших учителів, що самовіддано працюють у школах, гімназіях, ліцеях та інших типах загальноосвітніх навчальних закладів, а також студентів вищої педагогічної школи прагнуть постійно вдосконалювати свої духовні й професійні якості, оволодівати інноваційними технологіями, вдосконалювати майстерність навчально-виховної роботи [2].

Разом з науково-природничими та гуманітарними дисциплінами в сфері освіти склалася особлива галузь педагогічної діяльності, заснована на різних видах мистецтв (література, музичне мистецтво, хореографія та ін.). До даної категорії навчальних предметів відноситься урок музичного мистецтва. Актуальним у діяльності вчителя музичного мистецтва є проблема формування його педагогічної культури, яка виступає багатогранним поняттям, що включає загальну культуру особистості, художню, методологічну, музичну, вокальну, диригентську та ін.

Питання педагогічної культури вчителя музичного мистецтва з позиції формування особистісних якостей, професійних умінь і навичок розглядалися Л. Арчажніковою, Н. Волчегурською, А. Растригіною та ін. Результати досліджень, які присвячено формуванню професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, засвідчили Т. Абрамова, О. Грибкова, Р. Хайбуллін та ін. Проблеми формування методологічної культури вчителя музики досліджував Е. Абдуллін. Питанням формування художньої культури вчителя музики присвячені роботи Л. Рапацької.

Як бачимо, у наукових дослідженнях відсутнє єдине усталене розуміння та диференціація понять педагогічна та професійна культура вчителя. Тому заслуговує на увагу науково обґрунтована концепція професійно-педагогічної культури викладача вищої школи, запропонована І. Ісаєвим. Автор «утвердив у правах» поняття «професійно-педагогічна культура, розкрив його сутність як узагальненого показника професійної компетентності, методу професійного самовдосконалення. Він виділяє в ній аксіологічний, технологічний та особистісно-творчий компоненти [3].

У дослідженнях І. Ісаєва професійна культура і механізм її функціонування розглядається на чотирьох рівнях, в яких педагогічна культура виступає як підструктура професійної культури. Однак автор зазначає, що «носіями» педагогічної культури можуть бути люди, що займаються виховною практикою, як на професійному, так і на непрофесійному рівні. Відповідно, педагогічна культура має більш широкий спектр на відміну від культури професійної. У вивченні дослідниками феномена культури І. Ісаєв відзначає тенденцію, яка виражається в прагненні інтегрувати різні сторони культури, представляючи їх єдиним цілим. Відповідно з цим він об'єднує поняття «професійна» і «педагогічна» культура і вводить термін «професійно-педагогічна» культура, розуміючи під ним певний рівень професійно-педагогічної діяльності [3, с. 18]. Таким чином, термін «професійно-педагогічна культура» найбільш повно відображає діяльність вчителя і може бути розглянутий стосовно викладачів різних предметів.

Ми розглядаємо педагогічну культуру майбутнього вчителя музичного мистецтва як складну характеристику його особистості, яка відображає його педагогічну позицію; як показник рівня його духовного, морального, інтелектуального розвитку, його знань, умінь, навичок, високого професіоналізму, професійно-значущих, творчих якостей, необхідних для успішного вирішення педагогічних завдань.

Педагогічна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва є системною характеристикою особистості та діяльності вчителя музичного мистецтва, що представляє інтегральну єдність таких взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів: потребово-мотиваційного, діяльнісно-особистісного, організаційно-творчого. Схарактеризуємо структурні компоненти педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. Передусім обґрунтуємо потребово-мотиваційний компонент.

Генетичною основою мотивів діяльності, в тому числі й пізнавального інтересу, є різні потреби людини – первинні (природні) і вторинні (матеріальні та духовні). Внаслідок усвідомлення та переживання цих потреб у людини виникає певне спонукання до дії, завдяки якому ці потреби задовольняються. Потреба, усвідомлена людиною, може сама виступати спонуканням до дії, тобто виступати як мотив. Потреба – це джерело активності. Там, де немає ніякої потреби, не може бути й мови про активність [7]. Зміст потреб відображається у формі почуттів, думок, понять, ідей, уявлень, переконань, ідеалів, інтересів та ін., що за певних обставин виступають як спонукання до дії та вчинків людини.

У процесі розв'язування мисленнєвих завдань виникають і розвиваються різні інтелектуальні почуття, які, узагальнюючись, стають мотивами навчальної діяльності. Вони тісно пов'язані з потребою пізнання, з розумовим пошуком і задоволенням допитливості. Це здивованість, сумнів, упевненість в істинності тих чи інших положень, думок, висловлювань, радість пізнання нового, невідомого, розчарування від зіткнення з непереборними труднощами.

Формування пізнавальних мотивів зумовлено багатьма психологічними та педагогічними чинниками. Важливу роль тут відіграє суб'єктивна готовність студентів виконувати навчальні завдання, які постійно ускладнюються, певна розвиненість пізнавальних потреб, розумових здібностей, міра оволодіння прийомами самостійної розумової діяльності, уміння розподіляти свій час і організовувати власну роботу та ін.

Широкі соціальні мотиви утворюють основу для того, щоб навчання йшло успішно та рівно, оскільки навчальна робота не може бути завжди і у всьому цікавою (вивчення напам'ять музичних творів, хорових партитур, вирішення теоретичних завдань тощо).

Другим компонентом педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва є діяльнісно-особистісний, який представлено особистісними якостями. Учні цінують у вчителів музичного мистецтва глибокі знання предмета, ерудицію, креативність, методичну досконалість, але для них той учитель є життєво значущим, який веде за собою завдяки високим особистісним якостям [5].

Вивченням особистісних якостей присвячені дослідження Ю. Азарова, Б. Ананьєва, О. Бодальова, Н. Кузьміної, В. Лісовського, О. Мороза, В. Сластьоніна, І. Харламова, М. Шиловой, А. Щербакова та ін. У цих дослідженнях характеризуються властивості та якості особистості, пропонуються їх класифікації.

З метою визначення комплексу особистісних якостей, який є показником педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, нами розглядалися сподівання та вимоги до нього з боку тих, хто навчається. Виявилось, що думки школярів про основні якості педагога-музиканта тотожні: 84% школярів одинадцятих класів та 67% дев'ятикласників у першу чергу виділяють моральні якості, інші вище оцінюють ділові якості вчителя.

Нами були запропоновані письмові роботи студентам перших курсів музично-хореографічного та художньо-графічного відділень Криворізького державного педагогічного університету на тему: «Вчитель у моєму житті», «Вчитель, на якого чекають», «Чи завжди вчитель правий?». Майже всі першокурсники (98%) на перше місце поставили такі якості вчителя, якого люблять, як доброта, чуйність, вміння зрозуміти учня, побачити в ньому людину, демократичність характеру взаємовідносин між учителем та учнями. Поряд стоять справедливість і поєднання слова та діла (86%). Багато студентів виділяють незвичайність вчителя, багатство його внутрішнього світу, уміння сприяти розвитку пізнання естетичної

цінності музики, загальну культуру (65%), а також ерудицію, глибокі знання предмета, який викладається, вміння донести його до учнів, творчість (72%). Називають також комунікативність, емоційність, почуття гумору.

Наступний, організаційно-творчий компонент, пов'язаний з вибором форм, методів і засобів навчання майбутніх учителів музичного мистецтва. Основними формами організації освітнього процесу є аудиторні індивідуальні (музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, гра на музичному інструменті, диригування, вокал), групові (сольфеджіо, музична література, художня культура, основи диригування та ін.), колективні (хор, оркестр) та поза аудиторні форми роботи (концерти, фестивалі-конкурси, олімпіади тощо). Цей компонент характеризується розвитком здібностей застосовувати теоретичні знання у професійній діяльності, та активізацією самостійної роботи студентів щодо опанування професією.

Творчість у даному компоненті виступає в якості конкретизації педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. Творча індивідуальність може бути розглянута в наступній полікомпонентній структурі: креативність мислення, творча уява, усвідомлення себе творчою індивідуальністю, схильність до моделювання, знання про закономірності становлення творчої індивідуальності педагога; ступінь бажання стати педагогом-професіоналом, актуалізація потреби у творчій самореалізації; творча діяльність педагога, вміння і навички творчого педагогічного пошуку в застосуванні нових інноваційних технологій; сприйнятливості до творчих моментів навчальної та професійної діяльності.

Досягнення динаміки розвитку організаційно-творчого компонента педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва можливо за умови застосування арт-технологій (глибока індивідуалізація, творчий характер діяльності і прагнення проникнути в природу особистої виразності, що забезпечує підвищення якості навчального заняття на підставі вдосконалення творчого потенціалу особистості через систему емоційно-образних механізмів). У процесі реалізації даних технологій забезпечується розвиток творчого потенціалу особистості через систему емоційно-образних механізмів.

Наявність творчих здібностей у вчителя адекватна соціально-педагогічним реаліям сьогодення. Суспільство проголосило пріоритет конкретної людини, особистості творчої, активної. Творчий підхід до педагогічної діяльності є провідною характеристикою як колективу, так і кожного його члена. Природно виникає питання щодо сутності категорії «педагогічна творчість». На нашу думку це така діяльність, коли у педагога з'являється потреба працювати нестандартно, на основі останніх досягнень науки і практики, сучасних вимог суспільства; коли він створює особистий досвід, удосконалює свою майстерність.

Дослідження з психології творчості, педагогічної творчості (Т. Кудрявцев, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, В. Кан-Калік, М. Лазарєв, Н. Нікандров, С. Сисоєва, Г. Сухобська) створюють передумови для розуміння та осмислення творчої природи педагогічної праці. Для вчителя, який бажає оволодіти педагогічною культурою, стати майстром, необхідно передусім усвідомити свою діяльність як творчість.

Основою такої діяльності вчителя є творчі здібності, розвитку яких у процесі професійної підготовки сприяє формування творчих умінь та навичок.

Отже, ми представили педагогічну культуру майбутнього вчителя музичного мистецтва як цілісне утворення, дали характеристики основних її компонентів. Розглянемо, як пов'язані між собою дані компоненти:

Зв'язок 1 - має причинно-наслідковий характер під впливом особистісних якостей (відповідальності, працелюбності, завзятості, обов'язку) формується відповідний рівень знань майбутнього вчителя музичного мистецтва, його ерудиція. Зв'язок також має зворотний напрям: глибокі знання, загальна ерудиція, які є елементом «педагогічної мудрості», сприяють формуванню певних особистісних якостей: спостережливості, уваги, обов'язку та ін.

Зв'язок 2 - має яскраво виражений причинно-наслідковий характер: глибокі та міцні різнобічні знання сприяють виробленню педагогічних умінь та навичок (наприклад, вивчати

особистість учня та колектив класу в цілому, свою роботу, організувати творчі колективи та ін.), розвитку педагогічних здібностей. У свою чергу, педагогічні вміння та навички, розвиток здібностей розширюють межі знань учителя про тих, хто навчається, способи його педагогічної діяльності та ін.

Зв'язок 3 - розвинені педагогічні здібності (творчі, організаційні): сформовані на їх основі вміння допомагають вчителю досягати успіхів у навчально-виховній роботі на засадах не імперативного, а особистісно-діяльнісного підходу до учнів.

Висновки. Характеристика зв'язків, які існують між компонентами педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, дає можливість зробити висновки стосовно того, що сукупність визначених компонентів представляє собою цілісне утворення, яке має системний характер. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя – це складний і тривалий процес, який повинен включати етапи навчання у закладі вищої освіти та в самостійній педагогічній діяльності, а також систематичну роботу майбутнього вчителя музичного мистецтва в аспекті самовдосконалення.

Література

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике // Москва : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1996. 494 с.
2. Гриньова В. М. Функціональні компоненти педагогічної культури майбутнього вчителя // Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблем соціальної педагогіки: зб. наук. праць. Харків, 2000. С.76-84.
3. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Академия. 2002. 208 с.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку Української державності // Освіта України, 2000. 9 серпня.
5. Майорчак Н. Особистісно-орієнтований підхід в організації самостійної роботи студентів // Гуманітарний вісник : зб. наук праць Львівського держ. фін.-екон. ін-ту. Львів, 2002. № 2. с. 54 – 63.
6. Платон. Сочинения : В 3 т. Москва : Мысль. 1972. Т.3. 687 с.
7. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень [монографія]. Київ : Кафедра. 2013. 381 с.
8. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. Т.1 // Людина як предмет виховання. Київ : Радянська школа, 1983. С.192– 472.

Про автора:

Сидоренко Тетяна Дмитрівна, кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри музикознавства, інструментальної та хореографічної підготовки факультету мистецтв, Криворізький державний педагогічний університет (50086, Кривий Ріг, Україна); **ORCID: 0000-0003-1926-253X**, sidorenkotd@ukr.net

Sydorenko T. D.

An analysis of the contents of the pedagogical culture of the music art teacher

Relevance of the study. All pedagogical classics assess the personality of the teacher as a decisive factor in the education of young people. A new understanding of the role of the human factor in social life, the transition from subject-oriented to personal-oriented education puts before higher education institutions the training of teachers of musical arts, which would be characterized by a high level of formation a pedagogical culture.

Literature Review. The problem of teacher personality formation has received a qualitatively new concretization in the researches of modern Ukrainian scholars (E. Barbin, V. Bondar, V. Buryak, O. Dubaseniuk, I. Ziazun, O. Kirichuk, V. Moliako, O. Moroz, I. Nadolny, D. Nikolenko, L. Necheporenko, V. Ognevyuk, V. Palamarchuk, O. Pehota, O. Savchenko, S. Sisoeva, O. Serdyuk, G. Trotsko, M. Shkil, etc.). These writings emphasize the interconnectedness of culture and education, which requires teachers to have deep knowledge and beliefs, creative thinking, and the ability to navigate independently in a rapid flow of diverse information.

Questions of pedagogical culture of the teacher music art from the standpoint of formation of personal qualities, professional skills and skills were considered by L. Archazhnikova, N. Volchegurskaya, A. Rastrigina and others.

The results of researches devoted to the formation of professional culture of future teachers of music art, testified T. Abramova, O. Gribkova, R. Khaybullin and others. Problems of formation of methodological culture of music teacher were investigated by E. Abdullin. The issues of forming the artistic culture of the music teacher are devoted to the works of L. Rapatsky.

The purpose of the article is to reveal the components of the pedagogical culture of a future music teacher.

Results. The term "pedagogical culture" has long been incorporated into the practice of pedagogical activity and is a component of professional culture as a social phenomenon in its scope. Parents, military educators, teachers of higher education institutions, heads of various institutions, that is, people engaged in educational work may be carriers of pedagogical culture. The bearers of the same professional-pedagogical culture are people who carry out pedagogical activities at the professional level. Teachers' pedagogical culture is based on special and pedagogical education and provides a high level of professional activity.

Conclusions. The pedagogical culture of the future music teacher is a systematic characteristic of the personality and activity of the music teacher, which represents the integral unity of such interrelated and interdependent components: need-motivational, activity-personality, organizational and creative.

The structural components of the pedagogical culture of the future teacher of music art are characterized.

The characteristics of the connections that exist between the components of the pedagogical culture of a future music teacher can conclude that the set of components under consideration is a holistic, systemic entity. The formation of a pedagogical culture of a future teacher is a complex and long-term process, which should include the stages of education in a higher education institution and in independent pedagogical activity, as well as the systematic work of the future teacher of music art on self-improvement.

Keywords: activity-personal; future teacher of music; organizational and creative; professional culture; need-motivational.

References

1. Amonashvili Sh. A. (1996). *Razmyshleniya o gumannoy pedagogike [Reflections on humane pedagogy]*. Moscow, Shalva Amonashvili Publishing House. P. 494. [in Russia].
2. Grinova V. M. (2002). *Funktsional'ni komponenty pedahohichnoyi kul'tury maybutn'oho vchytelya [Functional components of pedagogical culture of future teacher]*. Theoretical and methodological aspects of the study problems a social pedagogy. Харків, P.76 – 84. [in Ukraine].
3. Isaev I. F. (2002). *Professional'no-pedagogicheskaya kul'tura prepodavatelya [Professional and pedagogical culture of a teacher]*. Moscow, Academy. P. 208. [in Russia].
4. *Kontseptsiya hromadyans'koho vykhovannya osobystosti v umovakh rozvytku Ukrayins'koyi derzhavnosti. (2000). [The concept of civic education of the individual in the conditions of development of the Ukrainian statehood]*. Education of Ukraine, August 9th. [in Ukraine].
5. Majorchak N. (2002). *Osobystisno-oriyentovanyy pidkhid v orhanizatsiyi samostiynoyi roboty studentiv [Person-oriented approach in organizing students' independent work]*. Humanitarian Herald, Lviv. № 2. P. 54 – 63. [in Ukraine].
6. Platon. (1972). *Sochineniya [Writing]*. Moscow, Thought. V. 3. P 687.
7. Pomytkina L. V. (2013). *Psykhologhiya pryynyattya osobystisty stratehichnykh zhyttyevykh rishen' [Psychology of making personal strategic decisions]*. Kyiv, Department. P. 381. [in Ukraine].
8. Ushinskiy K. D. (1983). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical writing]: V. 1 : Person as a subject of education*. Kiev, Soviet School. P.192– 472. [in Ukraine].

About the author:

Sidorenko Tatiana Dmytrivna, Candidate of Pedagogy (Ph.D.), Associate Professor; Associate Professor, Department of Musicology, Instrumental and Choreographic Training, Faculty of Arts, Kryvyi Rih State Pedagogical University (50086, Kryvyi Rih, Ukraine); **ORCID: 0000-0003-1926-253X**, sidorenkotd@ukr.net